

Обставини справи

Справа стосувалася рішення національних судів про повернення дітей-заявників, яким було надано притулок у Фінляндії, до Росії відповідно до Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (далі – «Гаазька конвенція»).

Заявники – батько та його двоє дітей. Раніше вони всі проживали в Росії. У 2022 році перший заявник вивіз своїх дітей до Фінляндії без згоди їхньої матері. Після прибуття до Фінляндії він подав прохання про надання притулку від свого імені та від імені дітей. Його прохання ґрунтувалося на його опозиції до чинного режиму в Росії та війні в Україні, що означало, що він ризикував політичним переслідуванням в Росії.

Мати дітей порушила провадження в апеляційному суді міста Гельсінкі щодо їхнього повернення відповідно до Гаазької конвенції. У вересні 2023 року Верховний Суд постановив повернути обох дітей до Росії.

Перший заявник, посилаючись на підпункт «b» пункту 1 статті 13 Гаазької конвенції, виступив проти заяви матері стверджуючи, що існує серйозний ризик того, що повернення дітей до Росії може завдати їм психологічної шкоди або поставити їх у нестерпне становище. Він, зокрема, стверджував, що дітей примушували відвідувати військову школу в Росії, де їм «промивали мізки», навчаючи користуватися зброєю та піддаючи військовій пропаганді. Посилаючись на пункт 2 статті 13 Гаазької конвенції, він також стверджував, що діти не бажають повертатися.

8 березня 2023 року апеляційний суд міста Гельсінкі відхилив заяву матері. На підставі доказів, наданих сторонами, він дійшов висновку, що існує серйозний ризик того, що в разі повернення до Росії діти продовжуватимуть відвідувати ту саму військову школу, яку вони відвідували раніше, що може завдати їм психологічної шкоди. Крім того, на підставі співбесід, проведених працівниками служби охорони дитинства з дітьми, суд також встановив, що обидві дитини заперечували проти повернення до Росії, але лише старша дитина досягла віку та ступеня зрілості, при яких доцільно враховувати її думку. Оскільки обоє батьків намагалися вплинути на думку дітей у вигідному для себе напрямку, не можна було вважати, що діти здатні сформувати незалежну думку.

Мати оскаржила це рішення у Верховному Суді. Вона стверджувала, що апеляційний суд неправильно оцінив докази щодо шкоди й надав надмірну вагу доказам, представленим першим заявником. Крім того, вона зазначила, що під час слухання в апеляційному суді вона визнала, що думка дітей про школу змінилася, і тому висловила готовність забезпечити їм інший тип освіти.

У своїй відповіді заявник повторив аргументи, які він висунув в апеляційному суді.

16 травня 2023 року Верховний Суд за допомогою співробітників служби охорони дитинства та за відсутності батьків провів бесіду зі старшою дитиною, щоб

вислухати її думку з цього питання та встановити, чи є вона щирою. 19 червня 2023 року відбулося усне слухання, на якому були присутні обоє батьків.

27 вересня 2023 року Верховний Суд постановив повернути обох дітей до Росії. Верховний Суд вирішив, що не було доведено, що в разі повернення дітей вони будуть піддані поводженню, яке суперечить людській гідності, фізичній або психологічній шкоді або іншим чином опиняться в нестерпній ситуації, чи то через школу, яку вони будуть відвідувати, чи з будь-якої іншої причини.

Перший заявник подав клопотання про скасування рішення Верховного Суду від 27 вересня 2023 року, скориставшись надзвичайним засобом правового захисту, передбаченим національним законодавством, який дозволяє переглянути справу, вирішену остаточним судовим рішенням або ухвалою, у разі появи нових фактів або обставин, що можуть поставити під сумнів це рішення або ухвалу. Заявник стверджував, що мати передасть дітей релігійній секті, яку Верховний Суд, виходячи з її назви, розцінив як місцеву церкву.

У своїй відповіді мати заявила, що діти повернуться додому, і що твердження першого заявника не відповідають дійсності.

У жовтні 2023 року Верховний Суд відхилив клопотання першого заявника про надзвичайне скасування цього рішення на тій підставі, що не було досягнуто порогу для скасування остаточного рішення.

У грудні 2023 року Імміграційна служба надала притулок першому заявнику, оскільки були підстави вважати, що він буде переслідуваний за свої політичні погляди в Росії. Дітям було автоматично надано притулок, оскільки вони були неповнолітніми дітьми батька, якому було надано притулок.

У січні 2024 року Верховний Суд відхилив другу надзвичайну заяву першого заявника про скасування рішення, прийнятого у вересні 2023 року.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції, заявники стверджували, що рішення Верховного Суду порушило їхнє право на захист їхнього сімейного життя.

Оцінка Суду

Щодо статті 8 Конвенції

Суд зазначив, що рішення Верховного Суду про повернення дітей до Росії становило втручання у право заявників на повагу до сімейного життя. Це втручання було законним і мало на меті захист прав і свобод інших осіб, а саме прав дітей та їхньої матері.

Щодо того, чи було це «необхідним у демократичному суспільстві», Суд дійшов висновку, що вирішальним питанням було те, чи було досягнуто справедливого балансу між інтересами двох дітей та їхніх батьків у межах свободи розсуду, наданої Державам у таких справах, однак, з урахуванням того, що найкращі інтереси дітей мали бути головним критерієм. У цій справі національні суди дотрималися процесуальних вимог, передбачених статтею 8 Конвенції, коли дійсно врахували фактори, які можуть становити виняток із негайного повернення дітей відповідно до Гаазької конвенції, а Верховний Суд надав відповідні та достатні підстави, що виправдовують втручання для цілей пункту 2 статті 8 Конвенції.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

По-перше, Верховний Суд встановив, що не існувало серйозного ризику, що повернення дітей до Росії піддасть їх фізичній або психологічній шкоді; воно також не поставить їх у нестерпну ситуацію в розумінні підпункту «b» пункту 1 статті 13 Гаазької конвенції. Суд не бачив підстав для заперечення цих висновків. Надання притулку всім трьом заявникам у Фінляндії не ставило під сумнів цю оцінку ризику, оскільки статус біженців дітей був похідним від статусу, наданого їхньому батькові, а не ґрунтувався на ризику заподіяння шкоди самим дітям у разі їхнього повернення до Росії. Надання притулку дітям саме по собі не звільняло Державу від її зобов'язань за Гаазькою конвенцією.

По-друге, Верховний Суд дійшов висновку, що старша дитина, на відміну від молодшої, досягла віку і ступеня зрілості, при яких доцільно враховувати її думку. Незважаючи на її заперечення проти повернення, після розгляду низки факторів Верховний Суд зазначив, що повернення до Росії відповідатиме її найкращим інтересам.

Зрештою, хоча Верховний Суд визнав, що повернення дітей ускладнить їм та першому заявнику підтримку контактів, він дійшов висновку, що повернення до Росії відповідає найкращим інтересам дітей. За цих обставин їхні інтереси переважали інтереси їхнього батька.

Відповідно, з огляду на широкий простір для розсуду Держави, Суд не знайшов підстав заперечувати ці висновки або замінювати висновок Верховного Суду своїм.

На цьому тлі та за відсутності конкретних тверджень про протилежне у заяві, Суд не міг дійти висновку, що національні суди не провели ефективного розгляду відповідних питань. Навпаки, ці суди дотрималися процесуальних вимог, передбачених статтею 8 Конвенції, коли дійсно врахували фактори, які можуть становити виняток із негайного повернення дітей відповідно до Гаазької конвенції. Причини, наведені Верховним Судом для обґрунтування втручання у право заявників на повагу до їхнього сімейного життя, були доречними та достатніми для цілей другого пункту цієї статті. Аргументація Верховного Суду не була автоматичною і стереотипною, а була достатньо детальною з огляду на винятки, передбачені Гаазькою конвенцією, які повинні тлумачитися суворо. Отже, це втручання було «необхідним у демократичному суспільстві».

Суд дійшов висновку, що за обставин цієї справи не було порушення статті 8 Конвенції.

Щодо статті 3 Конвенції

Посилаючись на статтю 3 Конвенції, заявники скаржилися що в разі повернення до Росії другий і третій заявники будуть піддані жорстокому поводженню.

Враховуючи матеріали справи, Суд вважав, що ці скарги пов'язані з тими, що були розглянуті вище відповідно до статті 8 Конвенції, і що він вже розглянув основні аргументи, висунуті відповідно до статті 3 Конвенції стосовно другого та третього заявників у своїх міркуваннях відповідно до статті 8. З огляду на ці міркування, Суд зазначив, що немає істотних підстав вважати, що другий і третій заявники будуть

піддані реальному ризику зазнати поводження, що суперечить статті 3 Конвенції, якщо вони будуть повернуті до Росії в поточних обставинах.

Отже, ця скарга була визнана неприйнятною.

Висновок

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 16 грудня 2025 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Передано на розгляд Великої Палати 11 травня 2026 року